

Frantziako iraultza eta Euskal Herria, kronologiaren harian

Manex Goihenetxe

Frantziako Estatu Nagusiak

1789.eko maiatzaren 5erako deituak izan ziren Frantziako Estatu osoak. Erret administrazioak kontuan hartu zuen administrazio-barruti bakarra izan zen baile-barrutia (*bailliage*). Baina nola Euskal Herriak ez zeukan administrazio-nortasun osorik, Landeetako Akizen kokatua zen seneskaltegira (*sénéchaussée*) deituak izan ziren Euskal Herriko parropia guztietako ordezkariak. Joko hori ez zuten onartu ez zuberotarrek, ez Lapurtarrek, are gutiago Behenafatarrek. Baina Lapurtarrek zuten protesta gogorrena adierazi 1789.eko martxoaren 7an idatzitako gutun baten bidez. Luis XVI.a Frantziako erregeak amor eman zuen martxoaren 25ean eta Ipar Euskaldunak eskualdeka deituak izan ziren, ohizko instituzioak errespetatuz.

Lapurtarren prestakuntza

Uztaritzeko elizan bildu ziren apirilaren 19an, noblezia eta eliza batera Hirugarren Estatuarekin (tiers état) elkarturik, lehen aldia bait zen horrelakorik gertatzen zela: kontuan hartu behar da ordurarte Hirugarren Estatuak (parropietako ordezkariak) zutela osatzen Lapurdiko Biltzarra. Hiruzpalau egunez eztabaidan ari izan ondoan, bereiziki eskarien idazteko, ordezkariak aukeratu zituzten: elizaren izenean Ziburuko erretorea, nobleziaren izenean Piarres Nikolas Haraneder, jaiotzez Donibane-Lohizuneko burges semea, ezkontzaz Makeako bizkonterria eskuratu zuena. Estatu Lauaren izenean, Garat anaiak izan ziren izendatuak.

Zuberotarren prestakuntza

Maiatzaren 18tik uztailaren 3rarte iraun zuen zuberotarren jardunaldiak. Elizaren bozeramale eman zuten Oloroeko apezpikua, Villantrex de Faye, Tolosako artxapezpikuaren senidea. Nobleziak, aldiz, aukeratu zuen Behenafarroako Uhartehiriko jaun markesa, Ostibarreko baile zena, baita ere Larraineko labeen jabe, jaurgoari lotuak ziren epaiketarako eskubideak bereganatuak zituena Amikuzeko 27 herrietan (Uhaxtehin, Donamartiri, Donostiri, Sorhapuru, etab.) Zalgizeko abadiaren apaiz laikoa zen eta ofizioz Frantziako Dragoi gudaosteko kapitaina.

Estatu Lauaren ordezkari aukeratuak izan ziren Mauleko bi burges: Arraing auzapeza eta Escuret-Laborde notarioa: biek "de" nobleziadun izkia erabiltzeko eskubidea eresia zuten.

Behenafartarren prestakuntza

Hasieran ez zuten gogo handirik Behenafartarrek ordezkariak bidaltzeko Parisera, zioten ez zirela Erresuma berekoak eta juridikoki arrazoia zeukaten zeren eta betidanik Nafarroa Behereko erresumak bere nortasun juridikoa gorde zuten. Halere Nafarroa Behereko Gortek biltzen dira Donibane-Garazin, 1789eko ekainaren 15ean eta hiru astez lanean aritzen. Utzi dizkiguten eskuzkribuak ikertzen badira, nabari da Nafarroa Behereko Gortean eztabaidatuak direla orduan Parisen aipatzen diren gaiak, baita ere Nafarroa Behereko Erresumaren nortasun juridikoari dagozkion

puntu garrantzizko batzu; adibidez, Nafarroa Beherea nazio bat ote da?, Konstituzio-kontzeptua, Erregeak errespetatzen ez duen zina, ohizko Foruak, etab. Dena den, "delegazio" edo ordezkari-tza bat aukeratua izan zen, ez Frantziako Estatu orokorretan parte hartzeko, baizik eta Parisen zegoen "Erregearengana joateko". Ordezkaritza osatzen zutenak ziren Baionako gotzaina (Nafarroa Behereko mendebaldea Baionako diozesian zegoen), Oluntzeko markesa (Donibane-Garazi eta Eihalararre biderdian zegoen orain desegina den jauregia). Estatu Lauaren ordezkari emanak izan ziren Vivie Garruzeko merkataria, Frantxiztegi, Donibane-Garaziko notarioa.

Pariseko Batzar Nazionala eta Euskaldunak

1789.eko ekainaren 17tik goiti Estatu Nagusiak bihurtu ziren Asanblada edo Batzar Nazionala (*Assemblée Nationale*) eta uztailaren 9an Batzar Konstituziogilea, Frantziako Estatuari Legeria berri bat (Konstituzioa) eta Lurralde-antolaketa berri bat eman nahian. Lan honek iraun zuen 1791ko irailaren 30erarte. •

Batzar Nazionaleko aktek ikertuz ikus dezakegu nolako jarrera hartu zuten Euskal Herriko ordezkariak eta zenbatetaraino onartuak izan ziren Batzar Konstituzioagilearen dekretuak.

Abuztuaren 4eko gaua

Eskubide feudalak (edo salbuespenak) ezeztatuak eta kenduak izan ziren, horiek bait ziren Erregimen Zaharreko aginte politikoren eta aginte sozialaren zutabea. Erregimen Zaharraren garaiko ezaugarritzat harturik, desegin zituzten Frantziako Estatu barruan bizirik zeuden "probintzien" erakunde eta instituzioak, adibidez Lapurdiko Biltzarra. Nafarroa Behereko Erresuma aldiz bateratu zuten Frantziakoarekin. Behenafartarrak ez zeuden abuztuaren 4eko gau horretan, Frantziako Estatu Orokorretan (eta, beraz, Batzar Nazionalean) parte hartzeko gogorik (eta juridikoki eskubiderik) ez zutelako. Polverel sindikoak idazki batzuk plazaratu zituen. Zuberotarrek eta Lapurtarrek herritar mandatariegiandik manu ukana zuten biltzarrean ez parte hartzeko, baina denok biltzarrean joan ziren. Gero Zuberotarrek ateratu ziren, Lapurtarrak

aldiz barruan gelditu, isilik eta protesta handirik adierazi gabe. Ez ahanztz Garat anaiak entziklopedista ideien alderakoak zirela, frantses filosofoen jarraitzaile (Voltaire, Montesquieu, Condorcet irakurriak zituzten), Mirabeau eta Talleyrand-en adiskideak ziren. Ulerterraz da ikustea filosofoen mugimendua segituz, Lapurdiko gizartea eraberritu nahian, erregimen feudalarengandik gizarte berri eta aske bat eraiki nahian, Erregimen Zaharraren garaiko oroigarri ziren erakundeak zaintzeko gogo guti erakutsi zutela.

Beste bi aldiz ideia beretsuak azaldu zituzten Garat anaiek: 1790eko otsailaren 13an eta ekainaren 7an, Ordena Erlijiosoak deseginak izan zirelarik eta Apaizen Konstituzio zibila emana. Aldi bakoitzean Voltaire-ren eskolako jarraitzaile agertu zen Dominique Garat.

Lapurdiko Biltzarraren azken bilkura

Ez ziren ados izan Lapurtarrak Garat anaiek zeramaten jokamoldearekin eta protesta bat, nahikoa argia, helarazi zieten 1789eko irailaren 5ean, "zintzotasun handiagoz jokatuko zutelako esperantzan". Ez dakigu zuzen nola eta nork bultzaturik idatzia izan zen gutun hori. Jakin behar da Lapurdiko Biltzarrean bertan etsaiak zituztela hala nola Uztaritzeko Iturbide abokatua.

Euskararen sarrera Frantziako Konstituzio berrian

1790.eko urtarrilaren 14ean dekretu bat hartua izan zen lege guztiak Frantses Estatuko hizkuntzetara itzuliak izan zitezela. Lan horren berri aurki daiteke Pariseko Artxibategi nazionalean, Dugas kolekzioan. Adibidez hor emana da 1791.eko abenduaren 16an Baionatik konstituzioaren lagunek bidali gutun bat euskarazko itzulpenen beharraz. Frantziako Konstituzioa ere euskararat itzulia izan zela diote zenbaitzuek, baina ez daukagu jatorrizko artxiborik.

Lurralde-antolaketa berria: departamentuak

1790.eko udaberri osoan eztabaidatu zuten Batzarre nazionalen Lurralde antolaketa, berri bat zutik eman behar bait zen Erregimen zahar garaiko administrazio-barrutien ordainez. Euskal

Herriari buruz urtarrilaren 8an hasi zituzten lanak, lehen dekretu bat hartu urtarrilaren 12-an, Euskaldunak eta Bearnesak administrazio-barruti beraren barruan emanez. Garat anaiak proiektu honen aurka agertu ziren. Baina urriaren 5ean ez zuten oraindik trenkatua zein hiri aukeratu behar zen Departamentu berriaren nagusi: Pabe, Nabarrenkize (Navarrese) ala Baiona. Orogen buru Pabek eraman zuen auzia.

Dominique eta Josep Garat anaien gorakada

Ez uste izan Lapurtarrak Iraultzaren uhain berrietarik urrun egon zirela. Garat anaiak lehen mailako alkiraino iritsi ziren. Aski da irakurtzea Iraultza denborako egunkaria *Gazette imperiale* edo *Le Moniteur Universel*. Hor ageri da Dominique Garat hizlari handienetarik izan zela, hizlari ederra, usua eta zorrotza: eztabaidatuak ziren puntu guztiei buruz bere eritzia deplauki ematen du, eraberrikuntza edo aldaketa sozio-politikoan alde jarritz, Iraultzak bideratzen ari zuen gizarte berriaren eta librearen alderako legeria indarrean emanez. Horregatik 1790.eko uztailearen 3an Asanblada Konstituziogilearen Idazkaritza eskuratu zuen eta kargu berri hori bete bukaeraino, hots 1791ko irailaren 30erarte. Josep Garat, anai gazteena, aspaldidanik filosofoen mugimenduaren arloan sarturik zegoen: *Mercur de France* eta *Encyclopédie méthodique* aldizkarietan lan egiten zuen kazetari kritiko gisa. Batzar Konstituziogileko "ezker" aldeko alkitan jarri zen, Iraultzaileek hartu erabaki eta dekretu guztien alde bozkatu zuen. Bestalde, egunero, Batzarrean iragan gertakarien bilduma bat ematen zuen *Le Journal de Paris* egunkarian. Ez ahantz ere Dominique Garat izan zela Bordaleko Framazoi (Franc-Maçon) taldea sortu zuena. Beraz bi pertsonai hauen inguruan gorpuztu zela Frantses Iraultzaren alderako mugimendua; gizartean eta erakundeetan biziratu aitzin, pentsakeran eta gogotan landurik zegoena, gizarte eraberritzearen alderako gogo filosofikoa eta politikoa zeraman uhaina zabaldu zen gutienez Lapurdin. Lapurdiko boz-eramale ziren Garat anaiak Iraultza-garaiako kargu gorenetara iristeak zerbait esan nahi du ere, baita ere Frantses Estatu berriko lurraldearen eta legeriaren antolaketa parte hartzeak. Gero galdera da, filosofoen mugimendua segituz, Iraultza horrek bultzatuko zuen politika berdinzalea eta erdirakoia zenbateraino sostengatu zuten. Hanka sartze haundia egin genezake Garat anaien ildoak ikertuz gaurko gure begiekin eta erizpideekin, bereziki abertzale erizpideekin. Berek anitzetan dioten beza-

la, XVIII. mendeko "Basques-Français" agertzen dira; bata, Dominique, frantses monarkia konstituzionalaren aldekoa, itxuren arabera bederen, baina eraikitzen ari den Frantses Estatuko "Nazio" konzeptu berria dudan inondik ere ez du ematen; ildo hone-tatik joanez, horrelako ateraldiak ere zerbait esan nahi du:

Je me surprends souvent dans mes moments solitaires à pousser de profonds soupirs vers ma famille et vers ma patrie. L'un et l'autre m'appellent: mais je dois les faire taire, quand la voix de la Nation me parle (*Le Moniteur Universel*. 1790.eko apirilaren 19an).

Josep Garat-ek argitaratu zuen *Mémoires sur la Révolution française* liburutto bat eta gaur Gaulixtek berek berengana dezake-ten "frantses errepublika"ren alderako atxikimendua adierazten digu:

A sa naissance même je voyais la République française déjà menacée de cet esprit de tous les combats de parti qui ont désolé et ensan-glanté toutes les républiques (*Mémoires sur la Révolution française*, 17. orrialdea).

Batzar Legegilea eta Konbentzioa

Batzar Konstituzionalaren segida hartu zuen 1791.ko irailaren 30ean. Ipar Euskal Herriko administrazio-egitura berriak in-darrean emanak dira: "Basses-Pyrénées" deitu departamentua osa-tzen du Biarnoarekin batera. Hasieran hiru hiri aukeratuak izan ziren Euskal Herrien eskualdeetako hiriburutzat: Maule, Donapa-leu, Uztaritze. Mementoz beraz Uztaritze nagusitu zen Baionari.

Parisen aldiz emigratuen edo atzerriratuen aurkako lehen de-kretuak hartuak izan ziren 1791ko larrazkenean. Jadanik Euskal Herrian noble batzuk ihes joanak ziren, hala nola Baionako go-tzaina, Mgr de Villevielle; Goi Nafarroara joan zen eta handik 1790eko uztailaren 12an bozkatua izan zen Elizaren Konstituzio Zibila salatu zuen, Europatik eta Erromatik Pio VI.ak eta Prusia-Alemaniko Printzeek prestatu eraso diplomatikoarekin bat eginez.

Hala ere apaiz juratuak (Konstituzio Zibilaren alde zin egin zutenak) agertu ziren Donibane-Lohitzunen, Senperen, Urruñan, Urketan, Orzaizen, Domintxinen, Ahetzen, Itsasun, Mugerren, Beskoitzen, Kanbon, Larresoron, Bardozen, Ezpeletan, Maulen,

Barkoxen, Eskiulan, Aïñharben, Lohitzune-Olhaibin. Ez dira herritar guztiak ados, haserreak nabari dira herri batzuetan (Sara, Itsasu, Mugerre). Apaiz juratuen aurkako lehen abestiak ere azaltzen dira: ikus Salbat Monho-ren olerkiak.

1792ko abuztuan konbentziorako hauteskundeak ospatzen dira eta aitzindari berriak agertzen dira, konbentzionalak: Lapurta-
ren izenean Meillan baionesa, Dhiriart notarioa, eta Sanadon go-
tzain berria; honek Euskaldunon nobleziaz bazuen liburu bat ida-
tzirik: "Essai sur la Noblesse des Basques". Irailaren 22an
Errepublika aldarrikatzen du Konbentzioak. Monarkia kendua da.
Dominique Garat Uztaritze bere sorterrirat itzuli zen 1792ko irai-
laren 6-an eta urriaren 14ean Uztaritze barrutiko (distritoa) diru-
zain izendatua izan zen. Esan daiteke frantses monarkiarekin bate-
ra Dominique Garaten karrera politikoak ere lurra jo zuela. Josep
aldiz Parisen zegoen, Iraultzaren eta Errepublikaren sustatzaile,
Condorcet ospetsuaren lagun mina bihurturik. Urriaren 9an Justi-
ziako ministro izendatua izan zen eta kargu hori bete zuen hamar
hilabetez. Ondorioz, berak zion heriotz zigorraren erabakia helar-
razi Luis XVI.ari 1793ko urtarrilaren 20an.

Europaren aurkako gerraren ondorioak

1792ko apirilaren 20an gerra adierazi zion Austriari Batzar le-
gegileak eta 1793eko martxoaren 7an Espainiari. Ondorioz, Iraul-
tzaren aldeko mugimendu herritar bat zabaldu zen Garazi-Baigo-
rri aldean, Espainolen beldurrez. Zeren eta Arnegi-Aldude-Orrea-
ga arteko muga bakarrrik 1785ean finkatua izan zen. Ikusirik orain
gerra egiten ziola Frantziari Espainiak, jendea beldur zen muga
hori berriz apurtua izango zela eta "Espainolek" eskuratuko zituz-
tela Garaztar eta Baigorriarren baso eta bazka lekuak. Bertako
jendea mugazain bihurtu zen, "chasseurs basques" lagundia osa-
tuz. 1793.urtean hamar lagundi (edo konpainia) osatu zituzten.
Buruzagien izenak ezagunak dira: Darhampe, Lassalle, La Victoire
izen-ordeko Uhartiar bat (Matenotte deituraz) eta bereziki Haris-
pe kapitaina.

Konbentzioa eta Euskaldunen desterruak

Aspaldidanik Sarako jendea nahiko epel zegoen Iraultzari buruz. 1793.eko azaroaren 24ean, Donibane-Lohizuneko udalak agiri bat saratarrei zuzendu zien adieraziz herri horretako jendea Iraultzaren aurka zegoela, aristokraten eraginpean, Espainiaren alderako espioiez beterik, eta ondorioz Iraultzaren aurkako herritar horiek desterratu behar zirela. Ber denboran, nola gerran sarturik Frantzia eta Espainia, Pirene Mendebaleko gualoste iraultzaila osatua eta bildua izan zen, Baiona, Hendaia, Donibane Garazi eta Aldude artean sartu zena. Mugaz bestaldean, Emigratuen Legio bat aterbeturik zegoen, Saint-Simon jaunaren buruzagitzapean. Elizaren Konstituzio Zibila eta Monarkiaren galerapena onartu ez zuten Euskaldunak ere elkartzten ziren Emigratuen Legioaren babespean. Bereziki 1794eko otsailaren 19an eta 20an Itsasuko 47 gazte ihes joan ziren St Simonen gualostearen aterbepean. Konbentzioak bidali ordezkariak (*Représentants en mission*), hor dira Pinet eta Cavaignac, erabaki bat hartzen dute 1794ko martxoaren 3an:

Arrêté du 13 ventôse 1794:

Art. 1er:

Les habitants des communes infâmes de Sare, d'Itxassou, d'Ascain, seront enlevés de leur domicile et conduits à une distance au moins de vingt lieues des frontières; il en sera de même de tous ceux dont les domiciles utiles ne seront pas situés à plus d'une lieue de la frontière, dans l'intervalle qui separe les communes d'Ascain et d'Ainhoa. Sont exceptés de cette mesure, commandée par le salut public et la scélératesse des monstres indignes d'être Français tous les citoyens qui, dans les communes et sur les territoires désignés, auront donné les preuves constantes et authentiques de civisme et d'amour pour la patrie.

Art. 2:

Tous les habitants des communes d'Espelette, d'Ainhoa et de Souraide sur le compte des quels il sera élevé ou s'élèvera le plus léger soupçon de haine pour la Révolution et d'amour pour les Espagnols seront, avec leurs familles entières soumis à la même peine.

Desterratze-lan praktikoen buru zen Uztaritze Bereterreneko alabarekin ezkondua zen Ainhoar merkatari bat: Mondutegi, epaile izendatua zena. Honekin ibili zen ere Dagerresar notarioa, jaitzez mugertarra eta Sarako Iturbide auzapezaren etsai amorratua.

Beraz Sara, Itsasu, Azkaine, Ezpeleta, Ainhua eta Zuraideko jende andana bat desterratua izan zen, eta haien ondasunak bahituak. Ezin da jakin zenbat jende hartu zuten konbentzionalek. Adibidez, badaukagu Itsasuko desterratuen zerrenda (hauek Uzta-ritzeko epaitegian zigortuak izan bait ziren). Orotara Itsasuko 211 izen-deitura agertzen dira; ofizioz dira laborari, zapatagile, dendarri, hargin edo teilagile. Lehen egunetan, elizetan preso sartuak izan ziren eta gero Frantses Estatuko hego-mendebaldeko bost departamentutara desterratuak izan ziren, gizon, emakume, gazte, ume ala zahar: Lot, Lot-et-Garonne, Gers, Landes, Basses-Pyrénées, Hautes-Pyrénées.

Baina Parisen, Robespierre, konbentzionalen burua aurtiki zuten 1794eko uztailaren 27an. Ondorioz Pinet eta Covaigac beren kargutik kenduak dira. Irailaren 29tik goiti erabakia hartua da Lapurdiko desterratuak etxera itzul daitezkeela eta bahituak izan zaizkieten ondasunak berriz eskura zitzaketela. Egia esan ondasun anitz lapurtuak eta hondatuak izan ziren. Badakigu 1795eko otsailaren 16.an lapurrak epaituak izan zirela Uztaritzen.

Frantses Iraultza eta Hego Euskal Herria

XVIII. mende hasieratik Gipuzkoan gandi nabari zen Ilustrazio mugimendua, Azkoitiako Zalduntxoenginguruan, Frantziako eta Europako filosofoen mugimenduari loturik zegoen. Ez ahantz, "Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País" elkartearen asmoetan zela Europako teknika eta zientzia berriak Euskal Herrian sartzea, humanismoa zabaltzea. Voltaire eta Rousseau batekin harremanetan zeuden.

1794eko ekainetik aurrera Gipuzkoan sartu zen frantses Estatuko armada iraultzailea, Moncey, Harispe eta Cavaigac generalak buru. Baztan-aldea hartzen dute, Donostian sartzen abuztuaren 4an 1795eko uztailaren 16an Gasteiz baitua da eta 22an Bilbo. Jadanik Gipuzkoako Foru Aldundia erdibiturik dago: zenbaitzu Getarian bildu ziren eta honelako proposamena egin frantses armadari:

que sea la provincia independiente como lo que fue hasta el año 1200.

Cavaignac, frantses jeneralak, duda-mudatan egon ondoan, Gipuzkoa frantses Errepublikaren barruan sartzea proposatu zuen (1794eko abuztuaren 20an) eta azkenik gipuzkoarrekin elkarrizketen sartu ondoren, Bizkaiko eta Arabako Foru Aldundiarekin ere "República independiente" bati buruz abiatu zen.

Baina nola 1795.eko uztailaren 22an jadanik bakea izenpetua izan zen, Gipuzkoarren asmo autonomistek ez zuten segidarik ukan. XIX. mendeko gerra karlisten hasieran garai batez autonomista agertu zen jende hori bera liberalen alde jarri zen.

Bururapen gisa

Frantses Iraultzaren esanahiaz eta adierazpenaz gogoeta-gai batzuk bilduko ditugu hemen irakurlearen lagungarri.

Frantziako Iraultzaren teorizatzaile franko izan da, eta izango; teoria marxistakorik liberaletaraino, bakoitzak berea aurki dezake. Ez gara eztabaida horietan sartuko hemen. Flammarion argitaletxeak agertarazia du liburu bat oso irakurterraza gai horretaz: *La révolution française, mythes et interprétations. 1789-1970.*

Euskaldunek ikerketa gutxi dute eginik. Alta, bada zer egin. Hona hemen premiazkoak iruditzen zaizkidan aztergai batzuk:

Feudalismoaren arazoa

Feudalismoak ez zela Euskal Herrian (Iparraldean) gertatu bakarrik esatea tontokeria baizik ez da. Zentzu klasikoaren moduko feudalismo jatorrik ezin da aipatu XVIII. mendean. Baina *jaurgoa* (*seigneurie*) hor zegoen. Non zen zabaldu XVIII. mendean jaurgoa eta nolakoa zen: jaurgoa ekonomikoa, ala jaurgo politikoa ere. (Ikus Baigorri-n Etxauz-eko jaurgoa, edo Uhartehiriko markesa, adibidez). Nolako eta zenbatetarainoko harremanak edo loturak bizi ziren nobleziaren eta burgesiaren artean (adibidez, ikus Donibane-Lohizuneko Haraneder merkatarri ospetsuaren arazoa ezkontzez Makeako bizkonterria eskuratu zuelarik). Esan nahi bait da, XVII-XVIII. mendeetan, nork erosi zituen edo eskuratu jaurgopeko lurrak, eta nola baliatuak eta erabiliak ziren: Zein ziren lanerako baldintzak jaurgopeko lurretan bizi ziren nekazariarentzat?

Nazio-ondasunen salerosketak

Elizari eta nobleziari bahitutako ondasunak Nazioarenak bihurtu ziren (*biens nationaux*) jende dirudunak (burges, merkatarri, ofiziale) eros zitzaakeela. Pabeko Artxibategian daude nazio-ondasunen salerosketetaz egin tratuak eta kontuak: hor iker daiteteke zein jende-mota aberastu zen Iraultzari esker. XIX garren mendeko lurjabe errepublikatiarren historia egiteko dago. Eta, beharbada, historia horrek Iparraldeaz gauza asko esplika dezake (lehen eta orain ere). Lurraren ideologia, lurraren arazoa ez ote da funtsezkoa Iparraldeko historian?

Herri-lurrak

Erregimen zaharraren garaian, Euskal Herriko Foruek zaintzen zituzten herri-lurren garrantzia (baso, oihan, larre) ezin ukatua da. Beroriei esker, bizibide orekatu batek irauin zuen, Iraultzatik aurrera desegin zena. Iraultzak desegin bait zituen ere herri-lurrrak. Baina ikergai hau ez da batere sakondua izan. Herri-lurren legea ez zetorren bakarrik Parisetik. Herriek ere (udalek hobeki esateko) herri-lurren salmenta eta banaketa eskatu zuten, zein jende motak bultzaturik? Eta noren probetxu? Nor zen baliatu? Nekazari joriak, ala nekazari ttipiak?; lur guti zeukatenak edo, beharbada, batere lurrik ez? Eta Iraultzari esker, herri-lurren salmentaren eta banaketaren bidez zenbat jende ez ote zen lurjabe bilakatu! Galdera eta ikergaia premiazkoa da: lurraren erabilpena eta gozamenaren erabilpena, lurjabegoaren aldaketa eta transferentziak, zeren eta nekazal transferentziak izan bait dira, Iparraldean, XIX-XX. mendeetan lur-ekonomiaren sustrai bihurtu direnak, herri batzuetan bederen: ez dezagun gehiegi mitifika euskal baserrien iraunpena eta egonkortasuna.

Berdintasunaren eta libertatearen egarria

Ohizko Foruen araberako eta Erregimen zaharraren garaiko euskal instituzioen funtzioa zen herriko bizilagunen arteko elkar-goia osatzea eta biziartztea, eguneroko gorabeheri ihardukiz eta elkarrekiko erabaki kolektiboak hartuz. Hori oso argi nabari da Lapurdiko Foruan. Elkarrekiko kudeantza kolektiboa zuen zaintzen eta bizi eratzen herri-biltzarre bakoitzak, herritar bakoitzari araberako ibil-arauiak hertsatuz, kontuan lehenik hartuz ez nor-

beraren nortasuna edo garapen indibiduala, baizik eta etxaldearen geroa segurtatuz, ber denboran herritar guztien arteko kultur eta ideia-berdintasuna finkatuz. Baina XVIII. mendearen bukaeran ohizko funtzio historikoa betetzen ote zuten XVI. mendearen hasieran eraikiak izan ziren instituzioek, ikusirik artzairen-nekazariren mundutik at, beste klase batzuk Euskal Herriko gizartean ere desarroilatu zirela, bereziki merkatariak eta ofizialeak, administrazioko funtzionariak ("officiers"), legegizonak (abokatu, epaile, notario). Filosofoen iturriko ura edan zutela ez da dudarik, euskal Foruetan eta instituzioetan topatzen ez zituzten kontzeptu berri batzuk zabalduz: norberaren (indibidualismoaren) garapena (libertatea?), liberalismo ekonomikoa eta liberalismoak eskatzen zuten Frantziako merkatuan integratzea, fisiokraten (lurjabe argiztuen) bultzada baseritarra. Horiek denak azaltzen dira Lapurdiko Biltzarrak egindako txostenean, 1789eko maiatzeko Estatu Orokorren prestatzeko jardunaldian:

– Erregeren sujetei nehork ez dio beldurzunik eman behar ez bere onthasunen gozamenean, ez bere libertate osoaren gainean. (...).

– Frantses bakoitzak behar du izan libertate osoa inprimeriaren ariaz argitarat emaiteko, populuaren zorionarentzat edo oraino haren pausuko denboretan errekrearazteko, asmatuko duten pentsamendu guziak. (...).

– Iduritzen delarik Lapurdiko kostumaren zenbait artikuluren erreformak pitz eta susta lezakela industria edo antzea, eta emendarez laborantza, Eskaldun-Frantsesek uste dute bizkitartean erreforma horiek erreflexionerik handienekin egitekoak direla; eta orai objet hunen gainean galdu dezaketen guzia da, Laphurdin izan dadin formatua Laphurtar prestu eta argitu batzuz deputazione bat, zeinak erreforma horiek egin ondoan egorriko baitituzte herri bakotxetarat, eta zeinen laudamena galdeginen baitiote Gobernamentuari, baldin herriak kontent badira erreforma haietaz, eta ez bertzela.

Gizartearen eta ekonomiaren eraberritze-gogoia ezin da uka Lapurtarren baitan. Baina ber denboran gogo hori (herri-kontzientzia) "euskaldun-frantses" gelditzen da; aukeratzen dituzten ordezkariak "egortzen dituzte Nazionearen asanblada batetarat (...) bereizteko legerik hoberenak nahiz Erresumako konstituzio-nearen gainean (Frantziakoa), nahiz oraino administrazio-neko parte guzien gainean."

Hots Lapurdiko Biltzarrean nabari den kontzientzia, 1789.eko Iraultzaren bezperan, da euskaldun-frantses kontzientzia erregionalista.

M.G.

LA REVOLUCION FRANCESA Y EL PAIS VASCO

LA RÉVOLUTION FRANÇAISE ET LE PAYS BASQUE

El artículo repasa cronológicamente los principales sucesos de la Revolución, atendiendo a la presencia de los vasco en los mismos o a la incidencia de aquellos en la vida de las regiones vascas. Laburdinos, navarros del Norte y suletinos han participado directa, pero separadamente, perdiendo conjuntamente sus Fueros. Las personalidades vascas más notables de la Revolución han sido los dos hermanos Garat, habiendo correspondido al menor de ellos, como Ministro de Justicia a la sazón, comunicar al Rey su condena a la pena de muerte en enero de 1793. Ambos han tomado parte destacada en el desarrollo revolucionario, sin duda más atentos siempre a sus ideales ilustrados que a los intereses de su región.

La reorganización administrativa (Departamentos) y económica (bienes nacionales), por una parte, la resistencia y la represión por otra (deportaciones), han incidido en Euskadi Norte de un modo profundo, todavía no suficientemente investigado. Euskadi Sur se ve afectada especialmente por la Guerra de la Convención, manifestando en ella las Diputaciones propósitos autonomistas. En todo caso, 1789 ha revolucionado una sociedad vasca que estaba lejos ya de ser la sociedad foral algunas veces idealizada.

L'article revoit chronologiquement les principaux événements de la Révolution en s'occupant de la présence des barques et leur incidence dans la vie des régions basques. Labourdins, navarrais du Nord et souletins y ont participé directement, mais séparément en perdant ensemble leurs "fors". Les personnalités basques les plus notables de la Révolutions ont été les deux frères Garat dont le plus jeune d'entre eux fut Ministre de la Justice et celui qui transmit au Roi sa condamnation à la peine de mort en janvier 1793. Tous deux se distinguèrent dans le développement révolutionnaire, toujours plus soucieux sans aucun doute de leurs idéaux éclairés que de l'intérêt de leur région.

La réorganisation administrative (départements) et économique (biens nationaux) d'une part, la résistance et la répression (déportations) d'autre part ont affecté Euskadi Nord d'une façon profonde. Euskadi Sud se voit spécialement touchée par la Guerre de la Convention mettant en évidence les *Diputaciones* (conseils généraux) qui ont fait des propositions autonomistes. De toute manière, 1789 a révolutionné une société basque qui était loin d'être la société forale parfois idéalisée.